

<https://doi.org/10.28925/2311-259x.2025.4.8>
УДК 070:316.774:32:659.3(470+477)

Олександр Костюченко

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
майдан Свободи, 4, Харків, 61022, Україна
 <https://orcid.org/0009-0001-8645-1130>
sashakostiuchenko2000@gmail.com

НАРАТИВИ ТА КОНТРНАРАТИВИ В РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОМУ ПРОТИСТОЯННІ: ПІДХОДИ ДО КЛАСИФІКАЦІЇ

Предметом дослідження цієї статті є наративи та контрнاراتиви в інформаційному вимірі російсько-української війни, зокрема їх класифікація, механізми поширення та вплив на різні аудиторії. Мета дослідження полягає у виокремленні й обґрунтуванні комплексного підходу до класифікації наративів і контрнاراتивів від 2014 року до періоду після повномасштабного вторгнення 2022 року з урахуванням їх еволюції та функцій.

Методи дослідження включають структурний, функціональний і тематичний аналіз, поєднаний із застосуванням концепцій стратегічного й конективного наративу, а також медіатеорій Agenda-setting та Firehose of Falsehood. Наукова новизна статті полягає в запропонованому підході, який інтегрує аналіз змісту, функцій та принципів поширення наративів і дає можливість системно описати як російські пропагандистські наративи, так і українські контрнاراتиви, що формуються у цифровому середовищі.

Результати дослідження підтверджують ефективність запропонованого комплексного підходу (який поєднує системний, функціональний і тематичний виміри): типологізовано ключові російські наративи (заперечення української державності, «денацифікація», міф про «геноцид на Донбасі», «руський мір») та відповідні українські контрнاراتиви (національна ідентичність, документування воєнних злочинів, героїзм, апеляція до демократичних цінностей, гумор і сатира); виявлено зв'язок між принципом поширення наративів і їхньою ефективністю.

У статті також висвітлено роль сучасних технологій, соціальних платформ та цифрових медіа в поширенні наративів і контрнاراتивів включно з алгоритмічними механізмами просування контенту, створенням інформаційних бульбашок та впливом на різні групи населення. Результати дослідження не лише дають змогу визначити найбільш релевантні підходи до класифікації наративів, а й формують підґрунтя для розробки ефективних стратегій інформаційного захисту та протидії дезінформації, що має важливе значення в умовах сучасного гібридного конфлікту.

Ключові слова: наратив; контрнاراتив; інформаційна війна; риторика; пропаганда; ідеологія; гібридна війна.

Вступ. У XXI столітті концепція війни зазнала докорінних змін, перетворившись на багатовимірний феномен, де військові дії тісно переплітаються з економічною, політичною та, що найважливіше, інформаційною боротьбою. Цей перехід від традиційних збройних конфліктів до так званих гібридних воєн є однією з найважливіших особливостей сучасної міжнародної політики. Інформація перетворилась на стратегічну зброю, здатну впливати на моральний дух армії, стабільність уряду, суспільні настрої та міжнародну підтримку. Російсько-українська війна є яскравим прикладом такого протистояння, де інформаційний простір стає не тільки допоміжним елементом, а в деяких ситуаціях і вирішальним полем бою.

Російська агресія проти України, що розпочалась ще у 2014 році з анексії Криму та окупації частини Донбасу, від самого початку супроводжувалась потужною інформаційною кампанією. Кремлівська доктрина, відома як доктрина Герасимова, ще задовго до повномасштабного

вторгнення підкреслювала важливість невоєнних методів, зокрема «асиметричних» дій, які включають широке використання пропаганди, деморалізації та маніпуляцій у соціальних мережах (Самигін, 2022). Ця стратегія дала змогу росії ефективно підготувати ґрунт для подальшої агресії, поширюючи дезінформацію про «громадянську війну» в Україні, «утиски російськомовного населення» та «зовнішнє управління» з боку Заходу. Ефективність цієї інформаційної складової гібридної війни підтверджується, зокрема, результатами виборів до Верховної Ради України 2019 року, де проросійські політичні сили змогли посісти друге місце, незважаючи на п'ятирічний збройний конфлікт з агресором (Вибори народних депутатів України, 2019). Цей факт свідчить про глибоке проникнення російських наративів у суспільну свідомість і підкреслює критичну важливість дослідження цього феномена.

З початком повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року характер конфлікту радикалізувався. Класичний збройний підхід очевидно

вийшов на перший план, проте інформаційна війна не лише не припинилась, а й набула нових, більш агресивних і радикальних форм. Обидві сторони конфлікту — росія й Україна — активно використовують інформацію, пропаганду та нарративи як ключові інструменти для досягнення своїх стратегічних цілей. Російська пропаганда посилила свою агресивність, звертаючись до історичних міфів, ідеологічної експлуатації образів нацизму та етнічного «визволення». Українська сторона, своєю чергою, розгорнула потужну кампанію з протидії, спрямовану на мобілізацію власного суспільства та залучення міжнародної підтримки.

Мета цього дослідження полягає у виокремленні та обґрунтуванні найбільш релевантного підходу до класифікації нарративів і контрнарративів у російсько-українському протистоянні. Основна наукова проблема цієї статті полягає в тому, щоб не лише систематизувати наявні нарративи, а й розробити аналітичний інструментарій, який дасть можливість зрозуміти їхній вплив, механізми поширення та еволюцію в умовах динамічного воєнного конфлікту.

Теоретична рамка дослідження: основи аналізу нарративів. Теоретичне осмислення інформаційного протистояння спиратиметься на кілька базових концепцій, які уможливають не просто опис нарративів, а аналіз їхніх механізмів і функцій.

Ключовою в цьому аналізі є теорія стратегічного нарративу. Її запровадив британський дослідник Л. Фрідман у військовій сфері, підкресливши важливість руйнування нарративів противника, що згуртовують людей на емоційному рівні (Почепцов, 2012). Американський політолог Джозеф Най, своєю чергою, ще в 1990-х роках стверджував, що міжнародні відносини перетворюються на питання того, «чия історія переможе» (Nye, 1990). Ця теорія підкреслює, що стратегічний нарратив є формою міжнародної комунікації, яка включає і вербальні, і невербальні форми. Застосування цієї теорії до аналізу конфлікту сприяє подоланню розриву між поняттями жорсткої (військової міцї) та м'якої (культурного впливу) сили, оскільки нарративи поєднують обидва аспекти.

Дослідники Р. Розелл, А. Мавелл і В. Віттед (2014) деталізували цю теорію, виокремивши ключові складові нарративу: агентів (акторів), середовище (простір), конфлікт (дію) та розв'язку (рішення). Це дає можливість здійснювати системний аналіз. Вони також запропонували класифікацію стратегічних нарративів на три групи:

- нарративи міжнародної системи, які апелюють до світового порядку та глобальних проблем (наприклад, російський нарратив про зміну однополярного світу на багатополарний);
- національні нарративи, що фокусуються на історії, цінностях і цілях держави (наприклад, російський нарратив про «нацистський режим» в Україні як загрозу для «руського міра»);

– проблемні нарративи (issue narratives), які пояснюють і легітимізують певні дії та політики (наприклад, нарратив про потребу вторгнення в Україну як «вирішення» проблеми «геноциду» на Донбасі).

Однак класична теорія стратегічного нарративу має певні обмеження, оскільки вона зазвичай передбачає поширення нарративів «зверху вниз» — від уряду до народу. Український дослідник Артем Захарченко (2025), спираючись на концепцію «афективної публіки» Зізі Папахаріссі (2014), пропонує нове поняття — конективний стратегічний нарратив. Він стверджує, що в сучасних війнах, особливо в умовах усеохопного поширення соціальних мереж, нарративи можуть народжуватися «знизу вгору» — у середовищі емоційно чи безпосередньо залучених до подій людей. Цей підхід є ключовим для розуміння української інформаційної стратегії, де значну частину контрнарративів формує не влада, а саме суспільство.

Щоб проаналізувати методи поширення нарративів, слід звернутись до двох важливих медіатеорій. Для опису підходу росії до формування громадської думки доречною є теорія Agenda-setting, яка стверджує, що медіа говорять нам не стільки, що думати, скільки про що думати. Російська пропагандистська машина ефективно створює порядок денний, що відповідає інтересам Кремля, блокуючи або висвітлюючи в негативному світлі будь-які альтернативні точки зору. Цей підхід забезпечує контроль над інформаційним простором усередині країни (Бут, 2023). Для опису тактики протидії, яку Росія застосовує у відповідь на звинувачення, ідеально підходить концепція Firehose of Falsehood (потік брехні) авторства Крістофера Пола і Міріам Метьюз (2016). Ця тактика полягає у швидкому, безперервному та безсоромному поширенні величезної кількості суперечливої та часто абсурдної дезінформації, щоб істина «загубилась» у потоці брехні.

Для безпосередньої класифікації нарративів важливі три аналітичні підходи:

1) структурний аналіз, що фокусується на елементах нарративу (суб'єкт, об'єкт, мета). Французький дослідник Альгїрдас Греймас пропонує систематичний спосіб розкладання нарративів на елементи «хто, що, коли, де, чому» і є особливо корисним для деконструкції міфів (1966). Стосовно пропонованого дослідження структурний аналіз надає інструменти для деконструкції нарративів та визначення ролей і відносин між різними елементами, пропонуючи глибше розуміння їхньої внутрішньої логіки;

2) функціональний аналіз, який досліджує, як нарративи проявляються в соціальних і політичних контекстах. Це метод дослідження, який розглядає нарративи не лише як структури, а і як засоби комунікації, що виконують певні соціальні та культурні функції (Кошелев, 2016). Він розглядає, як нарративи створюють ідентичність і впливають на соціальну згуртованість. Аналізується

роль доміnantних наративів та контрнاراتивів, тобто функціональний аналіз зосереджується на реальному впливі наративів, вивчаючи, як вони формують соціальні ідентичності, політичний дискурс і міжгрупові відносини в контексті конфлікту;

3) тематичний аналіз, що виявляє ключові, повторювані теми та меседжі, які передають сторони конфлікту. Українські дослідники Гук і Бехта пишуть, що тематичний аналіз дає змогу класифікувати й порівнювати основні повідомлення та ідеї, які передають обидві сторони в інформаційній війні (2016). Виявляючи домінантні теми, можна отримати чітке розуміння ключових аргументів, які використовують росія й Україна для впливу на відповідні аудиторії.

Аналіз російських наративів і їхніх функцій. Російська пропагандистська машина поширює низку потужних наративів, які є не просто вигадками, а ретельно розробленими інструментами, що виконують конкретні стратегічні функції. Ці наративи спрямовані на кілька цільових аудиторій: власне російське населення, українське суспільство (особливо російськомовне) та міжнародну спільноту (Пасічний, 2021). Аналізуючи їх згідно з визначеною теоретичною рамкою, можна виокремити ключові теми та їх функціональне призначення.

1. Заперечення української державності та ідентичності. Цей наратив є одним із фундаментальних, оскільки його мета — підірвати саму основу суверенітету України. Він стверджує, що українці — це не окрема нація, а лише «малороси» або «новороси», частина «загальноросійської нації». Наратив представляє українську державу як штучне утворення, яке створили більшовики, ЦРУ чи Габсбурги. Функція цього наративу — делегітимізація українського уряду та виправдання російського втручання як форми «возз'єднання» або повернення «історичних територій» (Удод, 2025). Як зазначає українська журналістка Анастасія Марушевська (2025), маніпулювання історією дає росії підстави представити конфлікт як внутрішню справу або відповідь на зовнішнє втручання, що є класичним прикладом національного наративу за класифікацією Розелла та ін.

2. Наратив «денацифікації» та історичний ревізйонізм. Російська пропаганда безпідставно звинувачує українську владу та армію в неонацизмі. Цей наратив є прикладом проблемного наративу, який виправдовує агресію, представляючи її як праведну боротьбу проти «зла» (Кантур, 2022). Застосовуючи тактику Agenda-setting, російські медіа постійно акцентують на цій темі, створюючи у внутрішнього глядача асоціацію між українцями й історичними ворогами. Дослідники EUvsDisinfo (2025) підкреслюють, що згаданий наратив будується на ідеологічному фундаменті перемоги СРСР у Другій світовій війні, яку російський режим цинічно експлуатує. Замість «ніколи знову» російська пропаганда просуває

ідею «можемо повторити», що є небезпечним історичним ревізйонізмом.

3. Міф про «геноцид на Донбасі». Цей наратив є одним із ключових наративів дії, оскільки він безпосередньо використовувався як привід для повномасштабного вторгнення. Росія стверджувала, що українська влада вчиняла «геноцид» проти російськомовного населення, маніпулюючи фактами та фабрикуючи історії (Зубченко, 2022). За словами Анатолія Худолія (2022), мета цього наративу — зобразити росію як «захисницю» та «рятівницю» братнього народу. Ця тактика також спрямована на міжнародну аудиторію, аби викликати стурбованість щодо прав людини та легітимізувати свої військові дії як «гуманітарну інтервенцію».

4. Наратив про «провокації НАТО». Російська пропаганда стабільно стверджує, що розширення НАТО на схід «спровокувало» росію, змусивши її «захистатись». Цей наратив має подвійну функцію:

а) для внутрішньої аудиторії: перекласти відповідальність за війну на Захід і виправдати затяжний характер конфлікту, пояснюючи власні невдачі протистоянням не з Україною, а з «колективним Заходом» (Гай-Нижник, 2024);

б) для міжнародної аудиторії: представити росію жертвою зовнішньої агресії та заручитись підтримкою країн, які скептично ставляться до НАТО або ж хочуть послабити санкційний тиск (Гай-Нижник, 2024).

Дослідження Центру стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки (2023), проведене на основі моніторингу Ukraine War Disinfo Working Group у період із 20 лютого до 30 квітня 2023 року, підтвердило, що наратив про «провокації НАТО» є одним із найпоширеніших у країнах, які межують з Україною. Зокрема, у Польщі, Молдові, Угорщині та Словаччині згаданий наратив активно просуvalи російські пропагандистські мережі. У цих країнах, що мають різну історію відносин із НАТО та росією, подібні меседжі знаходять вразливі точки, впливаючи на громадську думку та посилюючи антизахідні настрої, що підтверджує стратегічну важливість цього наративу для росії в межах її гібридної війни.

5. Наратив «руського міра». Цей наратив є не просто ідеологічним, а геополітичним. Він просуває ідею спільного цивілізаційного простору, який об'єднує східних слов'ян під верховенством росії. За словами історикіні Лариси Якубової (Руденко, 2022), це псевдоісторична концепція, створена для забезпечення ідеологічного та культурного підґрунтя для російських претензій на українські землі. Його функція — підкріпити заперечення української державності та виправдати окупацію як «відновлення історичної справедливості».

6. Техніки поширення російських наративів. Російська пропагандистська машина діє системно, використовуючи широкий спектр каналів —

від державних телеканалів і радіо до друкованих видань, соціальних мереж та ботоферм. Ця складна система, як зазначає дослідник Георгій Почепцов (2022), ефективно досягає своїх цілей: підриву української стійкості, забезпечення підтримки війни російським суспільством, зменшення міжнародної підтримки України та внутрішньої дестабілізації.

Однією з ключових технік є *Firehose of Falsehood*. Ця тактика особливо помітна у відповідь на воєнні злочини. Наприклад, після збиття малайзійського боїнгу у 2014 році росія використала саме цю техніку: медіа поширювали десятки суперечливих і абсурдних версій, щоб справжня причина трагедії «загубилась» у потоці дезінформації. Мета полягає не в тому, щоб переконати аудиторію в одній конкретній версії, а в тому, щоб створити відчуття, що «правди немає ніде», і підірвати довіру до будь-яких джерел інформації, які суперечать офіційній лінії Кремля (Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки, 2021).

Одним із ключових інструментів російської пропаганди є постійне повторення тих самих наративів, незалежно від їхньої правдоподібності. Унаслідок тривалого впливу ці повідомлення стають буденними для аудиторії, що знижує рівень критичного сприйняття. Наприклад, регулярні звинувачення України в «нацизмі» чи «тероризмі» з часом сприймаються як частина звичного інформаційного середовища, що робить пропаганду більш дієвою (Нестеренко, 2024).

Для поширення своїх наративів за кордоном російська пропаганда також широко використовує так званих корисних ідіотів (Колдомасов, 2025). Це іноземні маргінальні політики, псевдоексперти, блогери та журналісти, які, часто через власні антизахідні чи проросійські переконання, неусвідомлено або свідомо стають рупорами Кремля. Їхня участь у російських ефірах і публікаціях створює ілюзію незалежної думки та плюралізму, допомагаючи поширювати дезінформацію за межами росії та залучати нову аудиторію, яка скептично ставиться до традиційних медіа.

Аналіз українських контрнарративів і їхніх функцій. Українська інформаційна стратегія у відповідь на російську агресію є дзеркальним відображенням і водночас принципово відрізняється від російської. Ключовою відмінністю є те, що значна частина українських контрнарративів є конективними, тобто вони народжуються в масах, а не є виключно продуктом державного апарату (Захарченко, 2025). Це надає їм автентичності, емоційної сили та високої ефективності.

1. Наратив національної ідентичності та суверенітету. Наратив національної ідентичності є прямою й потужною відповіддю на російське заперечення української державності, яке Кремль засновує на міфі про «братерський народ». Україна активно поширює інформацію про свою унікальну тисячолітню історію, самобутню культуру,

мову та історичні постаті. Ця стратегія не лише розвінчує російську пропаганду, а й має на меті зміцнити внутрішній суверенітет і підвищити його валідність на міжнародній арені (Давліканова та ін., 2022). Згідно з дослідженнями соціолога Юрія Сапелкіна (2024), з початку агресії, і особливо після повномасштабного вторгнення, відбулось відчутне зростання патріотизму та національної свідомості. Це явище можна пояснити теорією соціальної ідентичності Генрі Тайфеля (1982), яка стверджує, що екстремальні обставини змушують людей об'єднуватись у групи, відчувати належність і солідарність, що й сталося в Україні. Ця масова мобілізація та єдність, підкріплена волонтерським рухом і створенням нових національних героїв, перетворили українське суспільство з «неструктурованої» ідентичності на консолідовану силу, здатну протистояти зовнішній агресії. Таким чином, національна ідентичність і єдність є не просто відповіддю на пропаганду, а живим відображенням реальності, де наша сучасна ідентичність активно формується та зміцнюється в реальних умовах війни, ґрунтуючись на тисячолітній культурі.

2. Документування воєнних злочинів як контрнаратив. Однією з найефективніших українських стратегій є документування та висвітлення звірств, які чинять російські війська. Цей контрнаратив, який поширюється і через офіційні канали, і через громадянські ініціативи (наприклад, проєкт, присвячений трагедії в Маріупольському театрі), має на меті розкрити справжнє обличчя російської агресії. Подібна інформація підсилює міжнародне засудження дій росії, сприяє введенню санкцій і забезпечує постійну підтримку України. Як зазначила одна із засновниць такого проєкту Дарина Вільхова (Яковенко, 2023), його мета — «чинити спротив стиранню даних» і «сприяти досягненню справедливості».

3. Наративи про героїзм і стійкість. Україна активно створює та поширює історії про мужність українських військових та цивільних. Це наративи про «Привида Києва», захисників острова Зміїний та інших символічних героїв, які є прикладами конективних наративів, оскільки вони швидко поширюються у соціальних мережах і стають символами національної єдності. За словами Станіслава Гречки та Олени Снитко (2022), ці наративи не лише піднімають моральний дух, а й демонструють світові, що українці мають волю до боротьби та здатні ефективно протистояти ворогу.

4. Апеляція до демократичних цінностей і міжнародної солідарності. Наратив, що позиціонує Україну як форпост демократії та свободи, є ключовим у залученні міжнародної підтримки, оскільки він апелює до спільних цінностей західних країн. Цей контрнаратив не лише розвінчує російські звинувачення, а й ефективно трансформує сприйняття України у світовій спільноті, що підтверджується аналізом медіа (Давліканова та ін.,

2022). Згідно з дослідженням «Війна наративів: образ України в медіа» (2022), спочатку західні експерти прогнозували швидке падіння Києва, а організований опір України мав упасти за «72 години», однак героїчний спротив українського народу змусив ці наративи кардинально змінитись. Ефективність цього контрнарративу найкраще ілюструється зміною риторики світових лідерів та експертів. Президент США Джо Байден (Радіо Свобода, 2023) назвав український опір «пломенем свободи» і підкреслив, що безстрашність українців «надихає світ». Прем'єр-міністр Великої Британії Борис Джонсон (Ukrinform, 2022) неодноразово висловлював захоплення героїзмом українського народу, а президентка Єврокомісії Урсула фон дер Ляєн (Офіс Президента України, 2025) запевняла: «Європейські друзі будуть поруч із вами стільки, скільки буде потрібно». Ця зміна сприйняття привела до безпрецедентної політичної, економічної та військової допомоги, яка раніше вважалась неможливою. Таким чином, наратив про захист демократичних цінностей не просто декларує ідеї, а стає дієвим інструментом, що прямо впливає на матеріальну та військову підтримку (Давліканова та ін., 2022).

5. Гумор і сатира як зброя. Українська сторона активно використовує гумор, сатиру та меми для висміювання ворога. Ця тактика, яка є яскравим прикладом конективного наративу, допомагає підняти моральний дух, зняти психологічну напругу та дискредитувати російську пропаганду, роблячи її абсурдною й непереконливою. Як зазначає Марієн Лізак (2022), саме гумор є потужним інструментом для підризу серйозності та довіри до ворожих наративів, а отже, зменшує їхній вплив на суспільство.

Із психологічного погляду гумор є важливою тактикою виживання в умовах війни. Він допомагає впоратися з надмірною напругою, усуваючи її шляхом позитивного тлумачення когнітивного дисонансу — коли ми бачимо несумісні речі, як-от випускники, що танцюють вальс на руїнах школи. Чорний гумор, зокрема, дає можливість декатастрофізувати події, роблячи страшні речі менш загрозливими. Жартуючи зі смерті ворожих солдатів, українці не тільки розряджають емоційну напругу, а й відчують свою перевагу, що сприяє консолідації нації. Більше того, гумор відіграє роль фільтра для оточення та є інструментом поділу «свій / чужий»: сміючись із однакових жартів, люди відчують себе частиною спільноти. Дослідження показують, що сміх зменшує рівень тривоги, пригнічуючи біоактивність стресових гормонів, таких як адреналін і кортизол, це робить його важливим інструментом для підтримки ментального здоров'я в умовах війни (Лізак, 2022).

Роль технологій і платформ у поширенні наративів. Ефективність інформаційної боротьби визначається не лише змістом наративів,

а й каналами їх поширення. Сучасні технології та соціальні медіа трансформували інформаційний простір, зробивши його більш динамічним і менш передбачуваним.

Росія має значно потужніший інформаційний потенціал, адже її пропагандистська система вибудовувалась десятиліттями. Вона поєднує ієрархічний підхід — через державні телеканали, контрольовані ЗМІ та офіційні джерела — з активним використанням соціальних мереж, зокрема й за допомогою ботоферм та організованих кампаній. Це забезпечує масштабне охоплення та стале відтворення наративів і всередині країни, і за її межами (Копинець, 2025).

В Україні ситуація розвивалась інакше. Попри ефективну інформаційну політику держави на початковому етапі повномасштабної війни згодом через недостатню адаптованість державних підходів на перший план в інформаційній війні вийшли безпосередньо звичайні українці. Саме громадяни, використовуючи децентралізовані платформи (Telegram, Twitter / X, Instagram, Facebook, YouTube), стали головними агентами інформаційного впливу (Захарченко, 2025). Вони не лише поширювали офіційні меседжі, а й самостійно продукували наративи та контрнарративи, які досі відіграють ключову роль у підтримці стійкості українського інформаційного простору.

Таким чином, головна відмінність між підходами полягає в масштабі практики поширення наративів «знизу». Якщо для росії характерна централізована й вертикально організована інформаційна модель, то для України — горизонтально децентралізована, що забезпечує більшу гнучкість і швидкість реакції на зміни інформаційного середовища.

Висновки. Проведений аналіз російських і українських наративів засвідчує, що повне розуміння специфіки інформаційного протистояння можливе лише за умови застосування комплексного підходу.

Тематичний аналіз як основа. Визначення ключових тем — «денацифікація», «русскій мір», «геноцид», «героїзм» — є першим і найважливішим кроком. Він дає змогу систематизувати безліч повідомлень в обмежену кількість категорій.

Функціональний аналіз для розуміння мети. Простой класифікації за темами недостатньо — важливо зрозуміти, яку функцію виконує кожен наратив. Наприклад, російський наратив про «нацизм» виконує функцію делегітимізації української влади, тоді як український наратив про «героїзм» виконує функцію мобілізації та підняття духу.

Принцип поширення як ключ до ефективності. Найважливіший висновок дослідження полягає в тому, що принцип поширення наративів (ієрархічний чи конективний) прямо впливає на їхню ефективність. Росія, поширюючи наративи «зверху вниз», стикається з обмеженою довірою та потребою використання різних тактик (наприклад,

«поток брехні»). Україна, навпаки, завдяки підходу «знизу вгору» та конективним наративам досягає вищої мобілізації й емоційного зв'язку з аудиторією.

Саме цей **комбінований підхід**, що поєднує тематичний і функціональний аналіз, доповнений розумінням принципів поширення, є найбільш релевантним для аналізу інформаційної війни в Україні. Він дає підстави не просто описувати, а пояснювати, чому одні наративи успішні, а інші — ні, чому українське суспільство виявилось стійкішим до пропаганди і як можна розробляти ефективніші контрстратегії. Результати цього дослідження можуть бути використані для розробки інформаційних політик, спрямованих на захист національного інформаційного простору та посилення стійкості суспільства.

Покликання

- Бут, К. (2022). Пропаганда та медіареальність як інструменти ведення інформаційної війни: локальний вимір. *Держава та регіони. Серія: Соціальні комунікації*, 4(52), 24–32. [https://doi.org/10.32840/cru2219-8741/2022.4\(52\).4](https://doi.org/10.32840/cru2219-8741/2022.4(52).4)
- Вибори народних депутатів України. (2019). Центральна виборча комісія. <https://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2019/wp300pt001f01=919.html>
- Гай-Нижник, П. (2024). «Однополярність» і «багатополярність» світу: наративи публічних маніпуляцій В. Путіна. *Політичні дослідження / Political Studies*, 2(8), 116–136. <https://doi.org/10.53317/2786-4774-2024-2-6>
- Гук, О.-М., & Бехта, І. (2020). Поняття наративного аналізу і основні підходи. *Молодий вчений*, 11(87), 430–435. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-11-87-92>
- Давліканова, О., Костенко, А., Лебідь, А., Назаров, М., & Осюхіна, М. (2022). *Війна наративів: образ України в медіа. Аналітичний звіт*. Вістка.
- Зубченко, Я. (2022, 3 квітня). «Восемь лет». Деконструкція найпопулярнішого пропагандистського міфу Росії. *Mediasapiens*. <https://ms.detector.media/manipulyatsii/post/29277/2022-04-03-vosem-let-dekonstruktsiya-nauporulyarnishogo-propagandystskogo-mifu-rosii/>
- Кантур, О. (2022). Медіапідтримка російських наративів для виправдання пропагандистських цілей війни проти України. У *Виклики і загрози деградації суспільно-політичної системи України: матеріали науково-практичного семінару* (с. 96–102). https://www.researchgate.net/publication/363231475_Mediapidtrimka_rosijskih_narativiv_dla_vipravdna-propagandistskih_cilej_vijni_proti_Ukraini
- Колдомасов, А. (2025, 26 червня). *Масштабна кампанія пропагандистів в Італії*. Детектор медіа. <https://disinfo.detector.media/post/masshtabna-kampaniia-propahandystiv-v-italii>
- Копинець, Ю. (2025, 8 червня). *Роль штучного інтелекту, дипфейків та алгоритмів соцмереж у поширенні дезінформації*. Вільні Медіа. <https://vilni-media.com/2025/06/08/rol-shtuchnoho-intelektu-dypfejktiv-ta-alhorytmiv-sotsmerezhe-u-poshyrenni-dezinformatsii/>
- Кошелев, А. (2016). Теорія історичного наративу в сучасних методологічних дискурсах. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія*, 1(128), 34–38. <https://doi.org/10.17721/1728-2640.2016.128.1.07>
- Лізак, М. (2022, 29 листопада). *Щоб не плакати: чому ми жартуємо, коли навколо війна*. Куншт. <https://www.kunsht.com.ua/articles/shhob-ne-plakat-chomu-mi-zhartuyemo-koli-navkolo-vijna>
- Марушевська, А. (2025, 17 січня). *П'ять історичних стовнів імперської пропаганди Росії*. EUvsDisinfo. <https://euvsdisinfo.eu/ua/pять-історичних-стовнів-імперської>
- Нестеренко, Є. (2024, 4 червня). *Як росія використовує маркетингову теорію «семи дотиків» у своїй пропаганді? 2+2*. <https://2plus2.ua/pid-maskoyu-propagandi/novyny/yak-rosiya-vikoristovue-marketingovu-teoriyu-semi-dotikov-u-svoiy-propagandi>
- Офіс Президента України. (2025, 3 липня). *Спількування Президента з медіа спільно з Метте Фредеріксен, Антонію Коштою та Урсулою фон дер Ляєн* [Відео]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=KtjwFANmYh8>
- Пасічний, Р. (2021). Вплив сучасної російської пропаганди на країни Європи. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*, 2(50), 70–75. [https://doi.org/10.20535/2308-5053.2021.2\(50\).242872](https://doi.org/10.20535/2308-5053.2021.2(50).242872)
- Почепцов, Г. (2012, 21 жовтня). *Когнітивні підходи до аналізу інформаційного простору*. MEDIASAPIENS. <https://ms.detector.media/manipulyatsii/post/5895/2012-10-21-kognityvni-pidkhody-do-analizu-informatsynogo-prostoru>
- Почепцов, Г. (2022, 19 жовтня). Не читайте чужих наративів. *Укрінформ*. <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3596443-ne-chitajte-cuzih-narativiv.html>
- Радіо Свобода. (2023, 21 лютого). *Байден у Варшаві: наживо з перекладом / Нова зброя, виступ Путіна, Україна* [Відео]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=SLwQY57uwI8>
- Руденко, Є. (2022, 4 жовтня). *Історикія Лариса Якубова: «Рускій мір» схожий на тоталітарну секту, члени якої хворі на соціальну шизофренію. Українська правда*. <https://www.pravda.com.ua/articles/2022/10/4/7370240/>
- Самігін, Д. (2022, 28 липня). *Терор як покликання: як з 2014 втілювалася «Доктрина Герасимова»*. SPRAVDI. <https://spravdi.gov.ua/terror-yak-poklykannya-yak-z-2014-vtilyuvalasya-doktryna-gerasymova>
- Сапелкін, Ю. (2024). Вплив війни на формування української національної ідентичності. *Грааль науки*, 40, 387–390. <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.07.06.2024.059>
- Снитко, О., & Гречка, С. (2022). «Битва наративів» у сучасному медіапросторі України. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика*, 44, 86–117. <https://doi.org/10.17721/APULTR.2022.44.86-117>
- Удод, О. (2025). Сучасний український історичний наратив як засіб протидії російській історичній пропаганді. *Вісник НАН України*, 1, 69–73. <https://doi.org/10.15407/vsn2025.01.069>
- Худолій, А. (2022). *Інформаційна війна 2014–2022 рр.* Видавництво Національного університету «Острозька академія». <https://doi.org/10.25264/978-617-8041-16-8>
- Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки. (2023, 25 квітня). *Які наративи російської пропаганди поширені у країнах-сусідах України?* SPRAVDI. <https://spravdi.gov.ua/yaki-naratyvy-rosijskoji-propagandy-poshyreni-u-krayinah-susidah-ukrayiny>
- Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки. (2021, 17 липня). *Як Росія плуталась у версіях: 5 цинічних фейків про збиття MH17*. *Укрінформ*. <https://www.ukrinform.ua/rubric-antifake/3282069-ak-rosia-plutalas-u-versiah-5-cinicnih-fejkiv-pro-zbitta-mh17.html>
- Яковенко, К. (2023, 27 червня). *Архівування війни як стратегія протидії: історія чотирьох проєктів, які збирають візуальні свідчення*. Суспільне Культура. <https://susplne.media/culture/516357-arhivuvanna-vijni-ak-strategia-sprotivu-istorii-cotiroh-proektiv-aki-zbiraout-vizualni-svidcennia>
- EUvsDisinfo. (2025, 2 травня). *Путінська історія 3.0 — історичний ревізіонізм у Росії напередодні 9 травня*. EUvsDisinfo. <https://euvsdisinfo.eu/ua/путінська-історія-3-0-історичний-реві>
- Greimas, A. J. (1966). *Sémantique structurale: Recherche de méthode*. Presses universitaires de France.
- Nye, J. S. (1990). Soft Power. *Foreign Policy*, 80, 153–171. <https://doi.org/10.2307/1148580>
- Papacharissi, Z. (2014). *Affective Publics: sentiment, technology, and politics*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/978019999736.001.0001>
- Paul, C., Matthews, M. (2016, July 11). *The Russian "Firehose of Falsehood" Propaganda Model*. RAND. <https://www.rand.org/pubs/perspectives/PE198.html>
- Roselle, L., Miskimmon, A., & O'Loughlin, B. (2014). Strategic narrative: A new means to understand soft power. *Media, War & Conflict*, 7(1), 70–84. <https://doi.org/10.1177/1750635213516696>

- Tajfel, H. (1982). Social Identity and Intergroup Relations. *Annual Review of Psychology*, 33, 1–39. <https://doi.org/10.1146/annurev.ps.33.020182.000245>
- Ukrinform. (2022, 3 травня). Промова Бориса Джонсона та Володимира Зеленського під час засідання Верховної Ради України [Відео]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=oaG-6RRdUk8>
- Wesolowski, K. (2022, March 3). *Fact check: Russia falsely blames Ukraine for starting war*. DW. <https://www.dw.com/en/fact-check-russia-falsely-blames-ukraine-for-starting-war/a-60999948>
- Zakharchenko, A. (2025). Advantages of the connective strategic narrative during the Russian–Ukrainian war. *Frontiers in Political Science*, 7:1434240. <https://doi.org/10.3389/fpos.2025.1434240>

References (translated and transliterated)

- But, K. (2022). Propaganda ta mediarealist yak instrumenty vedenia informatsiinoi viiny: lokalnyi vymir [Propaganda and media reality as tools of information warfare: a local dimension]. *State and Regions. Series: Social Communications*, 4(52), 24–32. http://www.zhu.edu.ua/journal_cpu/index.php/der_sc/article/view/942/928
- Center for Strategic Communications and Information Security. (2023, April 25). *Yaki naratyvy rosiiskoi propahandy poshyreni u krainakh-susidakh Ukrainy?* [Which Russian propaganda narratives are widespread in Ukraine's neighboring countries?]. SPRAVDI. <https://spravdi.gov.ua/yaki-naratyvy-rosiyskoyi-propagandy-poshyreni-u-krayinah-susidah-ukrayiny/>
- Center for Strategic Communications and Information Security. (2021, July 17). *Yak Rosiia plutalas u versiiakh: 5 tsynichnykh feikiv pro zbyttia MH17* [How Russia got tangled in versions: 5 cynical fakes about the downing of MH17]. Ukrinform. <https://www.ukrinform.ua/rubric-antifake/3282069-ak-rosia-plutalas-u-versiah-5-cinichnih-feikiv-pro-zbitta-mh17.html>
- Central Election Commission of Ukraine. (2019). *Vybory narodnykh deputativ Ukrainy*. [Elections of People's Deputies of Ukraine]. <https://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2019/wp300pt001f01=919.html>
- Davlikanova, O., Kostenko, A., Lebid, A., Nazarov, M., & Osiukhina, M. (2022). *Viina naratyviv: obraz Ukrainy v media. Analichnyi zvit* [War of narratives: The image of Ukraine in the media. Analytical report]. Vistka.
- EUvsDisinfo. (2025, May 2). *Putinska istoriia 3.0 — istorychnyi revizionizm u Rosii naperedodni 9 travnia* [Putin's Story 3.0 — Historical revisionism in Russia on the eve of May 9]. EUvsDisinfo.eu. <https://euvsdisinfo.eu/ua/путінська-історія-3-0-історичний-реві/>
- Greimas, A. J. (1986). *Sémantique structurale: Recherche de méthode*. Presses universitaires de France.
- Hai-Nyzhnyk, P. (2024). "Odnopoliarnist" i "bahatopoliarnist" svitu: naratyvy publichnykh manipuliatsii V. Putina [Unipolarity and Multipolarity of the world: narratives of Vladimir Putin's public manipulation]. *Politychni doslidzhennia / Political Studies*, 2(8), 116–136. <https://doi.org/10.53317/2786-4774-2024-2-6>
- Huk, O.-M., & Bekhta, I. (2020). Poniattia naratyvnoho analizu i osnovni pidkhody [The concept of narrative analysis and main approaches]. *Young Scientist*, 11(87), 430–435. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-11-87-92>
- Kantur, O. (2022). Mediapidtrymka rosiyskykh naratyviv dlia vypravdannya propahandystskykh tsilei viiny proty Ukrainy [Media support of Russian narratives to justify the propaganda goals of the war against Ukraine]. In *Vyklyky i zahrozy destabilizatsii suspilno-politychnoi systemy Ukrainy: materialy naukovopraktychnoho seminaru* [Challenges and threats to the destabilization of Ukraine's socio-political system: materials of the scientific-practical seminar] (pp. 96–102). https://www.researchgate.net/publication/363231475_Mediapidtrimka_rosiyskikh_narativiv_dlia_vypravdannya_propagandistskikh_cilej_vijni_protiv_Ukrainy
- Khudolii, A. (2022). *Informatsiina viina 2014–2022 rr.* [Information war 2014–2022]. Ostroh Academy National University Press.
- Koldomasov, A. (2025, June 26). *Masshtabna kampaniia propahandystiv v Italii* [Large-scale campaign of propagandists in Italy]. Detektor Media. <https://disinfo.detektor.media/post/masshtabna-kampaniia-propahandystiv-v-italii>
- Kopynets, Yu. (2025, June 5). *Rol shtuchnoho intelektu, dypfeikiv ta alhorytmiv sotsmerezhu u poshyrenni dezinformatsii* [The role of artificial intelligence, deepfakes, and social media algorithms in spreading disinformation]. Vilni Media. <https://vilni-media.com/2025/06/08/rol-shtuchnoho-intelektu-dypfeikiv-ta-alhorytmiv-sotsmerezhu-u-poshyrenni-dezinformatsii/>
- Kosheliev, A. (2016). Teoriia istorychnoho naratyvu v suchasnykh metodolohichnykh dyskursakh [The theory of historical narrative in modern methodological discourses]. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv*, 1(128), 34–38. <https://doi.org/10.17721/1728-2640.2016.128.1.07>
- Lizak, M. (2022, November 29). *Shchob ne plakat: chomu my zhartuiemo, koly navkolo viina* [So as not to cry: Why do we joke when there's a war around]. Kunsht. <https://www.kunsht.com.ua/articles/shhob-ne-plakat-chomu-mi-zhartuyemo-koli-navkolo-viina>
- Marushevska, A. (2025, January 17). *Piat istorychnykh stovpiv imperskoi propahandy Rosii* [Five historical pillars of Russian imperial propaganda]. EUvsDisinfo.eu. <https://euvsdisinfo.eu/ua/пять-історичних-стовпів-імперської/>
- Nesterenko, Ye. (2024, June 4). *Yak rosiia vykorystovuiie marketynhovu teoriuu «semy dotyktiv» u svoii propahandi?* [Seven touches of truth: Secrets of Russian disinformation]. 2+2. <https://2plus2.ua/pid-maskoyu-propagandi/novyny-yak-rosiya-vikorisovue-marketingovu-teoriyu-semi-dotyktiv-u-svoii-propagandi>
- Nye, J. S. (1990). Soft Power. *Foreign Policy*, 80, 153–171. <https://doi.org/10.2307/1148580>
- Office of the President of Ukraine. (2025, July 3). *Spilkuvannia Prezydenta z media spilno z Mette Frederiksen, Antoniu Koshtoiu ta Ursuloiu fon der Liaien* [Communication of the President with the media together with Mette Frederiksen, António Costa, and Ursula von der Leyen] [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=KtjwFANmYh8>
- Papacharissi, Z. (2014). *Affective Publics: sentiment, technology, and politics*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199999736.001.0001>
- Pasichnyi, R. (2021). Vplyv suchasnoi rosiiskoi propahandy na krainy Yevropy [The influence of contemporary Russian propaganda on European countries]. *Visnyk NTUU "KPI". Political Science. Sociology. Law*, 2(50), 70–75. [https://doi.org/10.20535/2308-5053.2021.2\(50\).242872](https://doi.org/10.20535/2308-5053.2021.2(50).242872)
- Paul, C., Matthews, M. (2016, July 11). *The Russian "Firehose of Falsehood" Propaganda Model*. RAND. <https://www.rand.org/pubs/perspectives/PE198.html>
- Pochepstov, H. (2012, October 21). *Kohnytny pidkhody do analizu informatsiinoho prostoru* [Cognitive approaches to the analysis of the information space]. Detector Media. <https://ms.detektor.media/manipulyatsii/post/5895/2012-10-21-kognityvni-pidkhody-do-analizu-informatsiynogo-prostoru/>
- Pochepstov, H. (2022, October 19). *Ne chytajte chuzhykh naratyviv* [Don't read foreign narratives]. Ukrinform. <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3596443-ne-citajte-cuzih-narativiv.html>
- Radio Svoboda. (2023, February 21). *Baiden u Varshavi: nazhyvo z perekladom | Nova zbroia, vystup Putina, Ukraina | Svoboda Live* [Biden in Warsaw: Live with translation | New weapons, Putin's speech, Ukraine | Svoboda Live] [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=SLwQY57uwI8>
- Roselle, L., Miskimmon, A., & O'Loughlin, B. (2014). Strategic narrative: A new means to understand soft power. *Media, War & Conflict*, 7(1), 70–84. <https://doi.org/10.1177/1750635213516696>
- Rudenko, Ye. (2022, October 4). *Istorkynia Larysa Yakubova: "Ruskii mir" skhozhyi na totalitarnu sektu, chleny yakoi khvori na sotsialnu shyzofreniiu* [Historian Larysa Yakubova: "Russkii mir" resembles a totalitarian cult, whose members suffer from social schizophrenia]. Ukrainska Pravda. <https://www.pravda.com.ua/articles/2022/10/4/7370240/>
- Samyhin, D. (2022, July 28). *Teror yak poklykannia: yak z 2014 vtiliuvalasia "Doktryna Herasymova"* [Terror as vocation: How the "Gerasimov Doctrine" has been implemented since 2014]. Center for Strategic Communications. <https://spravdi.gov.ua/terror-yak-poklykannya-yak-z-2014-vtilyuvalasya-doktryna-gerasymova/>
- Sapelkin, Yu. (2024). Vplyv viiny na formuvannia ukrainskoi natsionalnoi identychnosti [The impact of the war on the formation of Ukrainian national identity]. *Hraal nauky*, 40, 387–390. <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.07.06.2024.059>
- Snytko, O., & Hrechka, S. (2022). "Bytva naratyviv" u suchasnomu mediaprostorii Ukrainy ["Battle of narratives" in Ukraine's

- modern media space]. *Current Issues of Ukrainian Linguistics: Theory and Practice*, 44, 86–117. <https://doi.org/10.17721/APULTP.2022.44.86-117>
- Tajfel, H. (1982). Social Identity and Intergroup Relations. *Annual Review of Psychology*, 33, 1–39. <https://doi.org/10.1146/annurev.ps.33.020182.000245>
- Udod, O. (2025). Suchasnyi ukrainskyi istorychnyi naratyv yak zasib protydii rosiiskii istorichnii propahandi [Contemporary Ukrainian historical narrative as a means of countering Russian historical propaganda]. *Bulletin NAS of Ukraine*, 1, 69–73. <https://doi.org/10.15407/visn2025.01.069>
- Ukrinform. (2022, May 3). *Promova Borysa Dzhonsona ta Volodymyra Zelenskoho pid chas zasidannia Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Speech of Boris Johnson and Volodymyr Zelenskyy during the session of the Verkhovna Rada of Ukraine] [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=oaG-6RRdUk8>
- Wesolowski, K. (2022, March 3). *Fact check: Russia falsely blames Ukraine for starting war*. DW. <https://www.dw.com/en/fact-check-russia-falsely-blames-ukraine-for-starting-war/a-60999948>
- Yakovenko, K. (2023, June 27). *Arkhivuvannia viiny yak stratehiia sprotyvu: istorii chotyrokh proektiv, yaki zbyraiut vizualni svidchennia* [Archiving the war as a resistance strategy: Stories of four projects collecting visual evidence]. *Suspilne Culture*. <https://suspilne.media/culture/516357-arhivuvanna-vijni-ak-strategia-sprotivu-istorii-cotiroh-proektiv-aki-zbiraui-vizualni-svidcenna/>
- Zakharchenko, A. (2025). Advantages of the connective strategic narrative during the Russian–Ukrainian war. *Frontiers in Political Science*, 7:1434240. <https://doi.org/10.3389/fpos.2025.1434240>
- Zubchenko, Ya. (2022, April 3). *“Vosem let”. Dekonstruksiia naipopuliarnishoho propahandystskoho mifu Rosii* [“Eight years”: Deconstructing Russia’s most popular propaganda myth]. *Mediasapiens*. <https://ms.detector.media/manipulyatsii/post/29277/2022-04-03-vosem-let-dekonstruktsiya-naypopulyarnishoho-propagandystskogo-mifu-rosii>

Oleksandr Kostiuchenko

V. N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine

NARRATIVES AND COUNTER-NARRATIVES IN THE RUSSIAN-UKRAINIAN CONFRONTATION: APPROACHES TO CLASSIFICATION

The subject of this study is the narratives and counter-narratives within the informational dimension of the Russian-Ukrainian war, particularly their classification, dissemination mechanisms, and impact on different audiences. The research aims to identify and substantiate a comprehensive approach to the classification of narratives and counter-narratives from 2014 to the period following the full-scale invasion of 2022, taking into account their evolution and functions.

The research methods include structural, functional, and thematic analysis combined with the application of the concepts of strategic and connective narratives, as well as the media theories of agenda-setting and the firehose of falsehood. The scientific novelty of the article lies in the proposed approach that integrates the analysis of the content, functions, and dissemination principles of narratives, enabling a systematic description of both Russian propaganda narratives and Ukrainian counter-narratives emerging within the digital environment.

The results of the study confirm the effectiveness of the proposed comprehensive approach (combining systemic, functional and thematic aspects): key Russian narratives (denial of Ukrainian statehood, “denazification,” the myth of “genocide in Donbas,” and the “Russian world” concept) and corresponding Ukrainian counter-narratives (national identity, documentation of war crimes, heroism, appeals to democratic values, humor, and satire) have been typologized. Furthermore, the research reveals a connection between the principles of narrative dissemination and their overall effectiveness.

The article also highlights the role of modern technology, social platforms, and digital media in spreading narratives and counter-narratives, including algorithmic mechanisms for promoting content, creating information bubbles, and influencing different population groups. The results of the study not only allow us to identify the most relevant approaches to classifying narratives but also form the basis for developing effective strategies for information protection and countering disinformation, which is important in the context of modern hybrid conflict.

Keywords: narrative; counter-narrative; information warfare; rhetoric; propaganda; ideology; hybrid war.

Стаття надійшла до редколегії 07.08.2025